

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

การพัฒนาประเทศไทยจะดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพต้องอาศัยการพัฒนาทางด้าน การศึกษาควบคู่ไปด้วย ทั้งนี้เพราะการศึกษาเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน และคนที่มีการศึกษาดีย่อมเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีความสามารถในการสร้างสรรค์ ความเจริญให้แก่ชุมชนและประเทศชาติ รัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาการศึกษา ตลอดมา โดยได้ระบุไว้เป็นแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น แผนการศึกษาแห่งชาติระยะที่ 5 พ.ศ. 2525 - 2529 ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2525: 1) ได้กำหนด วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาของชาติไว้อย่างชัดเจนว่า

“วัตถุประสงค์ของการพัฒนาการศึกษา เพื่อเร่งรัดพัฒนาการศึกษาทั้งในด้านปริมาณ และคุณภาพ ให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการในการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยมุ่งให้การศึกษาเป็นการ เสริมสร้างให้มีความรู้ ความคิด และความสามารถในการประกอบ อาชีพ มีจริยธรรม คุณธรรม ตลอดจนมีพละนาถมิขสมบูรณั รักและธำรงศิลปวัฒนธรรมและความ เป็นไทยไว้ ตลอดจนก่อให้เกิดความสำนึกในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข ตามวิถีทาง ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”

เมื่อพิจารณาแผนการศึกษาชาติฉบับนี้แล้ว จะเห็นว่า การพัฒนาประเทศไทยให้สัมฤทธิ์ผล นั้น วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง เพราะวิชานี้มีจุดมุ่งหมายโดยตรงต่อการ อบรมเยาวชนให้เป็นพลเมืองดี ดังวัตถุประสงค์ของหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (กระทรวงศึกษาธิการ 2523: 43) ดังต่อไปนี้

1. เพื่อให้รู้จักดำเนินชีวิตบนพื้นฐานแห่งคุณธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความซื่อสัตย์ สุจริตและยุติธรรม มีระเบียบวินัย มีน้ำใจเป็นนักกีฬา มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ท้องถิ่น และประชาชาติ

2. เพื่อให้รู้จักวิธีการเรียนรู้ คิดเป็น ทำเป็น รู้จักแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีนิสัยไม่หาคำความรู้และทักษะอยู่เสมอ รักการทำงาน สามารถทำงานเป็นหมู่คณะ มีความขยันหมั่นเพียร อดทนและรู้จักประหยัด

3. เพื่อให้มีความรู้ทักษะในวิชาอาชีพเพียงพอแก่การดำเนินชีวิต มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพ รู้ช่องทางในการประกอบสัมมาชีพที่เหมาะสมกับคน เพื่อสร้างสรรค์ความเจริญต่อท้องถิ่นและประเทศชาติ

4. เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าในวิทยาการ ศิลปะ วัฒนธรรม ธรรมชาติ รู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

5. เพื่อให้รู้จักเคารพสิทธิ เสรีภาพของผู้อื่น รู้จักหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น รู้จักใช้สิทธิเสรีภาพของคนในทางสร้างสรรค์บนรากฐานแห่งกฎหมาย จริยธรรมและศาสนา

6. เพื่อให้มีความสำนึกในการเป็นคนไทยร่วมกัน เสียสละเพื่อส่วนรวม มีความรักชาติ รักประชาธิปไตย รู้จักใช้สติและปัญญาในการดำรงรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

7. เพื่อให้เข้าใจพื้นฐานและปัญหาการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศของโลก ปัจจุบัน มีความสำนึกในการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ รู้จักแก้ปัญหา และข้อขัดแย้งด้วยวิธีการแห่งปัญญาและสันติวิธี

* วิชาสังคมศึกษาได้รับการยอมรับกันทั่วไปว่า เป็นวิชาที่มีความสำคัญในการพัฒนาพลเมืองดีให้แก่ประเทศ เอ็ดเวิร์ด เอ. ครุง (Edward A. Krung 1970: 300) นักการศึกษาคนสำคัญด้านวิชาสังคมศึกษาของสหรัฐอเมริกา ได้กล่าวถึงบทบาทของวิชาสังคมศึกษาว่า "วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่สำคัญที่สุด เพราะมีวัตถุประสงค์ที่มุ่งฝึกให้เยาวชนเด็บบโตเป็นพลเมืองดี มีความรู้ มีความคิด รู้จักใช้เหตุผล และพิจารณาญาณได้อย่างถูกต้อง คือรู้จักหน้าที่ของคนที่มีต่อครอบครัว ต่อประเทศชาติ รู้จักใช้สิทธิในทางที่ถูกต้องและมีเหตุผลอย่างเหมาะสม เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีต่อสังคมประชาธิปไตย"

ครูสังคมศึกษาจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา วิธีสอนของครูจะสามารถทำให้นักเรียนมีพัฒนาการด้านต่าง ๆ ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ อัน

นักเรียนจะนำไปใช้ในการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างประสบความสำเร็จ

สำหรับวิธีสอนสังคมศึกษาในปัจจุบันก็เป็นผลมาจากการจัดการศึกษาในอดีต ตั้งแต่สมัยการศึกษาที่ยังไม่มีแบบแผน (non - Formal Education) ซึ่งเป็นลักษณะของการศึกษาในระยะเวลานับตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ในช่วงนี้การศึกษายังไม่มีระบบระเบียบที่แน่นอน ส่วนใหญ่วัดจะเป็นผู้จัดการศึกษา โดยมีพระเป็นผู้สอน ราษฎรนิยมพาลูกหลานไปเล่าเรียนกับพระ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับอุปสมบทในกาลข้างหน้า นอกจากนี้ได้มีการศึกษาวิชาอาชีพด้านช่างต่าง ๆ เป็นการฝึกทักษะสำหรับการประกอบอาชีพ จึงเห็นได้ว่าการสอนแบบเดิมนั้น เป็นการสอนด้วยการให้เรียนรู้ทางสังคมด้วยตนเองมากกว่าที่จะมีกฎเกณฑ์ระบุแน่นอนตายตัว วิชาสังคมศึกษาที่อยู่ในรูปแบบการสอนแบบเดิมนั้นก็คือการเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิต สภาพแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อความศรัทธาของสังคมโดยตรง (กิตติมา ปรีศติติก 2520: 132)

การศึกษาแบบเป็นแบบแผน (Formal Education) ในประเทศไทยนั้นอาจกล่าวได้ว่าเริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2414 - 2453) ซึ่งได้มีการริเริ่มวางรากฐานการศึกษาของไทยให้เป็นแบบแผนขึ้น เพราะในสมัยนี้ได้มีการปฏิรูปทางการเมืองและสังคม เพื่อให้ทัดเทียมอารยะประเทศ ทรงเห็นว่าจะพึงหาอาศัยการศึกษาในวัดแต่เพียงอย่างเดียวไม่ได้ จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนประเภทต่าง ๆ ขึ้น (รอง สยามานนท์ 2495: 14) ดังนี้

1. ตั้งสถานศึกษาขึ้นในพระบรมมหาราชวังเป็นแห่งแรกเรียกว่า "โรงเรียนหลวง" โดยมีวัตถุประสงค์ให้กุลบุตรได้เล่าเรียน มีความรู้ความสามารถพอที่จะเข้ารับราชการได้
2. ทรงโปรดให้จัดตั้งโรงเรียนทหารมหาดเล็ก โดยคัดเลือกบุตรหลานผู้มีตระกูลสูงฝึกหัด ซึ่งต่อมาโรงเรียนนี้สถาปนาเป็น "จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย"
3. เพื่อให้การศึกษาแพร่หลายออกไปเป็นประโยชน์แก่ราษฎร จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้น ที่วัดมหรธพารามเป็นแห่งแรก และให้ตั้งโรงเรียนขึ้นตามวัดในจังหวัดต่าง ๆ

4. ประกาศตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นในปี พ.ศ. 2430 และยกฐานะเป็นกระทรวงธรรมการ ในปี พ.ศ. 2435 โดยทำหน้าที่จัดตั้งโรงเรียน ดูแลเรื่องแบบเรียนหลวงและการสอบไล่

5. ประกาศตั้งโรงเรียนมูลศึกษาในวัดต่าง ๆ ทั้งกรุงเทพ และหัวเมือง มีพระภิกษุ เป็นผู้สอน

6. อนุญาตให้เอกชนเข้ามามีส่วนในการจัดการศึกษา โดยขออนุญาตกระทรวงธรรมการ ก่อน โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นโดยเอกชนเรียกว่า โรงเรียนเซนต์ยอแซฟ

7. ทรงโปรดให้มีการร่างโครงการศึกษาระดับแรกขึ้นในปี 2441 เพื่อให้มีระเบียบ แบบแผนทั่วถึงกันทั้งประเทศ

หลังจากสมัยรัชกาลที่ 5 แล้ว ในรัชกาลต่อ ๆ มาได้มีการปรับปรุงเกี่ยวกับการศึกษา ของชาติมาโดยลำดับ โดยประกาศเป็นแผนการศึกษาชาติฉบับต่าง ๆ ซึ่งล้วนแต่เน้นความสำคัญ ของการสร้างให้คนเป็นพลเมืองดีมีศีลธรรม เท่ากับ เป็นการให้ความสำคัญวิชาสังคมศึกษาและ กำหนดให้ ต้องมีการเรียนวิชาสังคมศึกษาในทุกระดับชั้น ดัง เช่นแผนการศึกษาชาติฉบับ พ.ศ. / 2503 ได้เน้นความสำคัญของการ เป็นพลเมืองดีโดยให้ความสำคัญด้านจริยศึกษาเป็นอันดับแรก ในบรรดาองค์ 4 ของการศึกษา ดังนี้

ก. จริยศึกษา ให้มีศีลธรรมและวัฒนธรรม มีหิริโอตตัปปะ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตัว

ข. พลศึกษา ให้มีสุขภาพสมบูรณ์ ทั้งทางกายและทางจิต กับทั้งมีน้ำใจ เป็นนักกีฬา

ค. พุทธิศึกษา ให้มีความรู้วิชาการ ปัญญาเพื่อการดำรงชีวิตโดยทั่วไป

ง. หัตถศึกษา ให้มีกิจนิสัยและความขยันหมั่นเพียรในการใช้มือปฏิบัติงาน เพื่อให้เป็น รากฐานของการประกอบสัมมาอาชีพ (กระทรวงศึกษาธิการ 2507: 379)

จนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบัน แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 และหลักสูตร มัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ได้กำหนดกลุ่มวิชาสังคมศึกษาซึ่งประกอบด้วยวิชาต่อไปนี้ คือ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ศิลปกรรม สังคมวิทยา ประชากรศึกษา และ สิ่งแวดล้อม และ เศรษฐศาสตร์ ซึ่งในปัจจุบันไม่ได้เรียนแยกเป็นรายวิชา แต่จะเรียนในลักษณะ การบูรณาการ (Integration) โดยกำหนดจุดประสงค์ของวิชาสังคมศึกษาไว้ดังนี้ คือ

1. เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
2. เพื่อให้มีความรักชาติ มีความสามัคคีในชาติ มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความซื่อสัตย์ ในผลงานอันดีเด่นของคนไทย รู้จักดำรงรักษาไว้ซึ่งเอกราช และรู้จักแบบอย่างวัฒนธรรม ประเพณี อันเป็นเอกลักษณ์ที่ดั่งามของชาติ
3. เพื่อเสริมสร้างให้มีคุณภาพในการดำรงชีวิต มีคุณธรรมประจำใจ และมีคุณสมบัติต่าง ๆ อันพึงประสงค์ของสังคมไทย
4. เพื่อเสริมสร้างให้มีความรู้และความเข้าใจพื้นฐาน ในการพัฒนาสร้างสรรค์และแก้ปัญหาในสังคม เศรษฐกิจและเทคโนโลยี โดยอาศัยคุณธรรมและวิธีทางวิทยาศาสตร์ เป็นปัจจัยสำคัญ
5. เพื่อเสริมสร้างบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบและความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในครอบครัวในชุมชน ในประเทศ และในประชาคมของโลก
6. เพื่อให้เกิดความรัก ความผูกพันกับท้องถิ่นของตน ตลอดจนเห็นคุณค่า มีความรับผิดชอบ รวมทั้งให้ตระหนักถึงการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม เป็นสำคัญ (กรทรวงศึกษาธิการ 2521 : 63)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าแม้ในหลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ก็ให้ความสำคัญกับวิชาสังคมศึกษา มาก โดยกำหนดให้เป็นวิชาบังคับทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย นักเรียนจะไม่สามารถจบการศึกษาได้ตามหลักสูตรถ้าไม่ผ่านวิชาสังคมศึกษา เพราะเห็นว่าวิชาสังคมศึกษามีความสำคัญต่อการสร้างคนให้เป็นพลเมืองดีอย่างแท้จริง คือทำให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมและดำเนินชีวิตอย่างราบรื่นและมีประโยชน์ต่อส่วนรวม ซึ่งจะทำให้สังคมมีความปกติสุขและเจริญก้าวหน้าตามครรลองของระบอบประชาธิปไตย

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าถึงแม้ปัจจุบันวิทยาการของโลกจะก้าวหน้า การสื่อสาร เป็นไปอย่างรวดเร็ว การสอนสังคมศึกษาก็พัฒนาการไปกว่าเดิมมาก แต่อย่างไรก็ตามก็เป็นผลมาจากประสบการณ์ในการสอนสังคมศึกษาในอดีตที่ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงมาโดย

ลำดับ การศึกษาถึงพัฒนาการการสอนสังคมศึกษาจะช่วยให้เห็นแนวโน้มและการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงข้อผิดพลาดที่ผ่านมา ซึ่งสามารถจะนำมาเป็นแนวทางปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีประสิทธิผลยิ่งขึ้น แต่ปรากฏว่ายังไม่เคยมีผู้ศึกษาค้นคว้าในเรื่องพัฒนาการการสอนสังคมศึกษาโดยตรงมาก่อน ผู้วิจัยจึงเกิดแรงบันดาลใจใคร่จะทำการศึกษาในเรื่องนี้ ผู้วิจัยหวังว่าผลของการศึกษาเรื่องพัฒนาการการสอนสังคมศึกษานี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการเรียนการสอนสังคมศึกษาในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประมวลข้อมูลที่เกี่ยวกับพัฒนาการการสอนสังคมศึกษาในประเทศไทยในด้านหลักสูตร วัตถุประสงค์ เนื้อหาวิชา แบบเรียน สื่อการเรียนการสอน กระบวนการเรียนการสอน และการประเมินผล
2. เพื่อเปรียบเทียบ วิธีการสอนสังคมศึกษาของไทยในอดีตและปัจจุบัน เริ่มตั้งแต่สมัยการศึกษาอย่างไม่เป็นแบบแผน จนถึงสมัยการศึกษาที่มีแบบแผน

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยนี้จะศึกษาพัฒนาการของการสอนสังคมศึกษาในประเทศไทย ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จากข้อมูลที่สามารถหาได้จากห้องสมุดของสถาบันต่าง ๆ และหอจดหมายเหตุแห่งชาติ
2. การวิจัยนี้จะศึกษาเฉพาะ พัฒนาการของการสอนสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษา

ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

1. เป็นแนวทางสำหรับครู อาจารย์ และผู้หน้าที่เกี่ยวข้องกับการสอนสังคมศึกษา เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการปรับปรุงด้านการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
2. เป็นแนวทางสำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดทำหรือปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา
3. เป็นแนวทางสำหรับนักการศึกษา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิจัยต่อไป

ขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยนี้มุ่งศึกษาข้อมูลที่ปรากฏเป็นหลักฐาน ผู้วิจัยจึงจะใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Method) โดยรวบรวมข้อมูลโดยตรงและข้อมูลที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนสังคมศึกษา มาลำดับเหตุการณ์ แล้วจึงตีความหมายวิเคราะห์วิจารณ์ข้อมูลจากหลักฐานนั้นโดยดำเนินการตามขั้นตอน คือ

๑. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสอนสังคมศึกษาของไทยสมัยต่าง ๆ จากตำรา วิทยานิพนธ์ จดหมายเหตุน เอกสารทางราชการ วารสาร บันทึก ระเบียบ คำสั่งหลักสูตร โดยค้นคว้าจากห้องสมุดของสถาบัน กรม กองต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน เอกสารหรือคำราที่ได้จากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการสอนสังคมศึกษา

๒. เพื่อเปรียบเทียบความเป็นมาของการสอนสังคมศึกษาของไทยในอดีตถึงปัจจุบัน โดยแบ่งเป็น ๓^๒ สมัย คือ

๒.๑ สมัยการศึกษาอย่างไม่มีแบบแผน

๒.๒ สมัยการศึกษาอย่างมีแบบแผน

๒.๒.๑ สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ. ๒๔๓๘ - ๒๔๗๕)

๒.๒.๒ สมัย พ.ศ. ๒๔๗๕ - สมัยปัจจุบัน

๓. สรุปผลการวิจัย

คำนิยามที่ใช้ในการวิจัย

๑. พัฒนาการ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายไว้ว่า "การทำให้เจริญขึ้น"

๒. สังคมศึกษา

๒.๑ ความหมายทั่วไป หมายถึง รายวิชาสังคมศึกษาที่เปิดสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายในทุก ๆ หลักสูตร

๒.๒ ความหมายเฉพาะ หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและทางธรรมชาติมุ่งส่งเสริมทางด้านการแสวงหาความรู้ ให้รู้จักคิดหา

เหตุผล ฝึกทักษะและนิสัย พร้อมทั้งอบรมพฤติกรรมที่พึงปรารถนา

3. การสอน หมายถึง กระบวนการที่ช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ และสามารถนำความรู้นั้นไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

4. มัธยมศึกษา หมายถึง การศึกษาหลังระดับประถมศึกษา มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ทั้งวิชาการและวิชาชีพที่เหมาะสมกับวัย ความต้องการ ความสนใจ และความถนัด เพื่อให้แต่ละบุคคลเข้าใจและรู้จักเลือกอาชีพที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง และสังคม (กระทรวงศึกษาธิการ 2521: 32)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย